

Abans de res s'ha de fer una observació inicial pel que fa al títol d'aquest llibre, atès que el rètol que apareix a la coberta —i que hem reproduït en la capçalera d'aquesta recensió— no coincideix amb el que hi figura a l'interior, que respon a la següent nomenclatura: *Historia de un proceso, memoria de un maestro republicano*. A les pàgines de presentació d'aquest llibre, signades pel professor Ismael Saz Campos, s'adverteix que l'autora no és una historiadora professional sinó que s'ha vist abocada —pel desenvolupament dels esdeveniments personals i familiars— a realitzar una tasca historiogràfica, la qual cosa li confereix —en el sentit ampli del terme— la condició d'historiadora. Tal com ella mateixa reconeix en la introducció d'aquest llibre, va ser la professora Carme Agulló la que va començar a parlar-li del seu pare, el mestre Vicente Altabert Calatayud,

i fou en la fira del llibre de València quan va veure per atzar el seu nom ressenyat en les llistes d'afusellats publicades per Vicente Gabarda, en la seva obra *Els afusellaments al País Valencià*, amb la següent anotació: «Vicente Altabert Calatayud; 36 anys, casat; mestre, Izquierda Republicana.»³

Vicente Altabert Calatayud —afusellat contra els murs de Paterna el 8 de març de 1940— no era un personatge públicament conegut —com el rector de la Universitat, Joan Peset Aleixandre, que també va ser ajusticiat—, ni tampoc fou un dirigent polític o sindical destacat. Fou, simplement, un mestre republicà i catòlic de l'escola de Benissoda i d'Albaida, que va patir en carn pròpia la repressió del franquisme, cosa que es palesa en els informes de la Guàrdia Civil, la Jefatura Local de Falange i d'altres instàncies del règim que van servir per orquestrar l'acusació en la seva contra. El seu llarg periple —des de la seva detenció fins a l'afusellament— a través del camp de concentració a Cadis i de les presons d'Albaida i València confirma el calvari d'aquells homes i dones acusats per haver-se compromès idealment, utòpicament i pedagògicament amb la millora del país. Així, la seva filla María Cruz —que amb aquest treball ha reconstruït una tràgica crònica familiar— va perdre el seu pare quan encara no havia complert els dotze anys. Emperò, no va ser fins que va trobar el seu nom inscrit en el llibre sobre els afusellaments al País Valencià que va sentir la necessitat de recuperar la memòria històrica del seu progenitor, de qui va saber que, juntament amb el seu germà Ricard, havia estat separat del magisteri per la resolució dels seus expedients de depuració que s'havien publicat en el BOP de 25 de maig de 1940.

En la introducció als documents que ha pogut arrebregar, María Cruz Altabert comenta i narra les peripècies de la seva investigació, treball de recerca que en el seu cas adquireix un clar valor afegit. Primer, perquè no es tracta d'una historiadora professional, i segon —i molt més important—, pel sentiment i les emocions que la investigadora va experimentar al llarg d'una recerca no sempre fàcil. Així s'estableix un diàleg obert a dues veus entre el passat i el present; entre dues vides obligades a viure en temps diferents; entre dos processos vitals de creixement humà, l'un marcat per una causa judicial que porta al pare a afrontar —primer incrèdulament, després amb serenor— la seva condemna a mort, i l'altre, marcat per l'ansia de conèixer de la filla, que busca respostes i acaba per convertir-se en historiadora a través d'aquest retrobament amb el pare a qui va perdre poc abans d'entrar en l'adolescència.

Moguda per aquest estat d'ànim, María Cruz Altabert es va dirigir directament a les autoritats militars per tal d'indagar tota la informació que es pogués

3. V. GABARDA, *Els afusellaments al País Valencià (1938-1956)*, València, Institució Alfons el Magnànim i Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, 1993, pròleg de Josep Benet.

recollir sobre el procés del seu pare, que havia estat jutjat a València. La seva filla recordava com ella, acompanyada de la seva mare, van veure sortir lligat de l'Audiència el seu pare. Certament, les dificultats van ser moltes i el procés de recuperació de la memòria històrica, una mica lent, més encara si tenim en compte que les autoritats militars subministraven la informació en petits lliuraments. Primer, la fotocòpia de la sentència de mort en què es feia responsable el seu pare d'ordenar a uns milicians que anessin a Ibi a detenir i assassinar el «cura y a otro señor», sense consignar-ne els noms. A més, s'indicava que va ser cap de milícies, que va servir voluntàriament en l'exèrcit republicà, que va aconseguir el grau de tinent, acusacions a les quals s'afegia l'agreujant de perillositat.

Després de llegir aquesta condemna oficial, María Cruz Altbert va tornar a les dependències militars per sol·licitar que li deixessin llegir el procés que va condemnar el seu pare. Denúncies, delacions, declaració de l'acusat, l'ordre d'execució, etc. Fou llavors quan va demanar algunes fotocòpies dels papers escrits pel seu propi pare que, a l'estiu de 1999, l'autora del llibre va començar a introduir a l'ordinador. Poc després, va decidir tornar a l'arxiu militar i durant tres dies va copiar a llapis, i paper a paper, tota la documentació del procés, que després també va tractar informàticament. Amb tot, la filla no es va donar per satisfeta i va voler conèixer l'origen de les imputacions que es van fer contra el seu pare, la qual cosa la va portar a indagar sobre la causa seguida contra tres homes afusellats a Albaida el 16 de juny de 1939, acusats de ser els autors materials de les morts dels dos ciutadans d'Ibi, tot i que s'indicava que l'inductor de tot plegat era Vicente Altbert. Però a través de les seves investigacions la filla descobreix que tot és una invenció i que el seu pare no és responsable del que van fer uns homes descontrolats del Comitè d'Albaida en els primers moments de la Guerra Civil.

Ens trobem, doncs, davant d'un estudi de cas que il·lumina la llarga nit del franquisme. A banda de la reproducció de la documentació oficial de tot el procés, el llibre es completa amb una sèrie d'escrits del mateix acusat. Així, s'afegeix un manuscrit que comprèn vint-i-nou fragments de 10 × 13,5, de paper higiènic llis, escrits amb tinta verdosa, lletra menuda i en bon estat de conservació. Es tracta d'un escrit redactat a la presó Model de València, en que dona compte i raó de la seva vida, des dels seus anys de formació, de la seva trajectòria professional com a mestre i de la falsedat de les inculpacions que es fan en contra seu. Altrament, en aquest llibre s'inclouen una sèrie d'escrits de tall pedagògic que Vicente Altbert havia elaborat al llarg de la seva vida. Així, es reproduïx un treball sobre «La moral y la escuela», text d'una conferència per a la Unión-Radio, diferents articles pedagògics publicats a la premsa de l'època, programes d'assignatures molt ben elaborats, que en conjunt ajuden a comprendre la vàlua pedagògica d'aquest mestre de gran formació humanista que, d'acord amb una

ètica deontològica, escriu que el «primordial elemento de la Moral ha de ser la conciencia del *deber*», en un plantejament de caràcter kantian que el fa manifestar el següent: «Así como la conciencia del *deber* es la imposición de nuestro *yo* al mundo moral, la conciencia de la norma o ley es la imposición de la Naturaleza, porque en ésta todo se produce ordenadamente, de acuerdo con sus leyes eternas o inmutables» (p. 114). Naturalment, qui pensa d'aquesta manera no pot traïr la veritat en els seus escrits redactats en uns moments tràgics de la seva història, de manera que hem de donar tot el crèdit al seu descàrrec de consciència realitzat en una defensa certament impossible.

Finalment, el llibre incorpora un seguit d'escrits de caràcter familiar integrats bàsicament per cartes enviades des del camp de concentració de Puerto Real (Cadis) i la presó d'Albaida. A més, s'inclouen una sèrie de missatges (targetes postals, notes sobre paper higiènic que es passaven entre la roba bruta, etc.) enviats des de la presó Model de València. No deixa de ser colpidor que entre les seves darreres missives destaquin les lliçons religioses que escriu pensant —pocs dies abans del seu afusellament— en els seus tres fills, Maruja, Vicentín i Antonio. Són pàgines sinceres i emotives que s'han de llegir amb calma i deteniment, en què explica de manera senzilla i planera el significat del Parenostre (p. 228-232). Un home, que sap que va a morir per haver defensat una causa ideal i que mor per la malignitat d'una falsa acusació, té l'enteresa per recomanar als seus fills uns principis de vida cristiana que destil·len amor i que no ofereixen cap mena de rancúnia. Ens trobem, doncs, davant d'una autèntica i veritable lliçó d'humanitat, que es pot resumir en les paraules que Vicente Altaber envia el mateix dia de l'execució a la seva família: «Yo no me canso de repetiros que perdonéis a todos mis enemigos. Honrado nací; honrado e inocente viví y honrado muero pese a los juicios de los hombres» (p. 244). Ens sembla que no cal afegir-hi res més, perquè després de llegir aquests mots qualsevol consideració i comentari resulten sobers.